

SAVAŞIN ENGELLİLERİ: ENGELLİ YAŞAMA MAHKÛM EDİLEN SURİYELİLER

Uzm. Klinik Psikolog A. Hümeysra Kutluoğlu Karayel

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Karayel, A. Hümeysra Kutluoğlu, "Savaşın Engellileri: Engelli Yaşama Mahkûm Edilen Suriyeliler", Gözlem-Saha 12, İNSAMER, Aralık 2018.

Gözlem - Saha 12

Giriş

Bu çalışmada genel olarak engellilik kavramı ve buna bağlı olarak yedi yılı aşkın süredir Suriye'de devam eden savaş ortamında, doğuştan veya sonradan oluşanların yanı sıra bombalamalar ve türlü işkenceler neticesinde gerçekleşen uzuv zıyanı ve engellilik konusu ele alınacaktır. Savaşın en kirlili yüzlerinden biri olan bu durumdan günümüzde binlerce Suriyeli muzdariptir.

Engellilik Tanımı

Dünya Sağlık Örgütü engelli tanımını yaparken insani fonksiyonlardaki problemleri üç ana başlık altında toplar ve engelliliğin tanımını bu üç alandan birinde ya da hepsinde karşılaşılan güçlükler olarak ortaya koyar.

- 1. Noksanlık:** Vücut fonksiyonlarındaki problemler veya vücut yapısındaki psikolojik, fizyolojik veya anatomik değişikliklerdir; körlük, paralizisi vb.
- 2. Engellilik:** Bir noksanlık neticesinde meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi veya kısıtlanması durumudur.
- 3. Handikap:** Bir noksanlık veya engel sonucunda meydana gelen ve kişinin yaşına, cinsiyetine, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyetlerde bulunma yeteneğini engelleyen dezavantajlı durumdur.

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

2005 yılında yayımlanan 5378 sayılı Özürlüler Kanunu'na göre ise, "Özürlü; doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi sebebiyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişidir."¹

Birleşmiş Milletler (BM) Sakat Hakları Bildirgesi'nde, "Kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri (bedensel ya da sonradan meydana gelen) herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar" engelli olarak adlandırılmaktadır.²

Ülkemizde belli bir tarihe kadar engelli bireyler için gerek toplum gerekse resmî makamlar tarafından -farklı anlamlara gelmelerine rağmen- özürlü, sakat, çürük gibi çeşitli kavramlar kullanılmıştır. Bu durum 2015 yılında yayımlanan kanunla; kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde yer alan engelli bireylere yönelik ibarelerin değiştirilmesi amacıyla bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair karar alınmış ve bu bireylere engelli denilmesi şeklinde bir kullanımda karar kılınmıştır.

Engellilik Nedenleri

Engelliliğe sebep olan faktörler doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında gelişenler olarak üç ayrı kategoride sınıflandırılabilir.

Doğum öncesi oluşan problemler

- Kromozomsal nedenler
- Akraba evlilikleri

- Anne-baba arasındaki kan uyuşmazlığı (RH faktörü)
- Kalıtsal hastalıklar
- Annenin doğum yaşı (annenin doğum yaşının 17'nin altında veya 36 yaşın üzerinde olması)
- Gebelikte doktora danışmadan ilaç kullanılması
- Gebelikte annenin alkol, sigara ve uyuşturucu madde kullanması
- Gebelikte annenin radyasyona maruz kalması
- Gebelikte yetersiz beslenme
- Gebelikte geçirilen enfeksiyon hastalıkları (kızamıkçık, toksoplazma, hepatit B, su çiçeği, cinsel yolla bulaşan hastalıklar)
- Gebelikte annenin kaza, stres, zehirlenme ve travmaya maruz kalması
- Gebelikte sağlık kontrollerinin yapılmaması
- Vitamin ve mineral eksikliği
- Çok sayıda ve sık hamile kalınması
- Annenin sahip olduğu kronik hastalıklar (diyabet, hipertansiyon, epilepsi, kalp hastalıkları)

Doğum sırasında oluşan problemler

- Doğumun sağlık kuruluşunda ve sağlık elemanlarınca gerçekleştirilmemesi
- Doğumun beklenen süreden önce ve güçlüğü

- Bebeğin düşük doğum ağırlıklı doğması
- Doğum esnasında bebeğin travmaya maruz kalması
- Doğum esnasında bebeğin oksijensiz kalması

Doğum sonrası gerçekleşen problemler

- Doğum sonrası bebeğin ağır ve ateşli hastalık geçirmesi
- Bebeğin sağlık kontrolünden geçirilmesi, gerekli testlerin yapılmaması
- Bebeğin aşılarının düzenli yaptırılması
- Ağır doğum sarılığı
- Bebeğin yetersiz ve dengesiz beslenmesi
- Ev, iş, trafik kazaları
- Zehirlenmeler
- Aile ve çevrenin eğitimsizliği
- Bireylerin ihmal ve istismar edilmesi
- Doğal afetler
- Savaş
- Terör³

Engellilik Çeşitleri

Kişi, birden fazla ve birbirinden farklı nedenlerle engelli kalabilir ve bu engeller doğuştan gelen veya sonradan gelişen engeller olarak beş sınıfta kategorize edilebilir.

1. Zihinsel engellilik: Doğum öncesinde, doğum esnasında ve doğum sonrasında çeşitli ned-

enlerden dolayı gelişimsel dönemde ortaya çıkan, yaşa ve gelişim seviyesine uyumlu davranışlarda görülen yetersizliğe ilaveten dikkat, algılama, bellek ve karar verme gibi zekâ fonksiyonlarında normal seviyenin altında olma durumudur. Bu bireyler kişisel bakım, çevreye uyum, dil, iletişim ve duyuşal motor gibi becerilerin gelişiminde ve uygulanmasında yaşlarına göre geç ve daha yavaş gelişme sergilerler.

DSM-IV'e (*American Psychiatric Association*) göre kişiye zekâ geriliği tanısının konulabilmesi için şu üç ana özelliğin bulunması gereklidir:

- Genel zekâ işlevinin belirgin derecede ortalamanın altında olması.
- Yaşadığı toplumdaki kendi yaş grubu ile kıyaslandığında toplumsal beceriler, sorumluluk, iletişim kurma, günlük beceriler ve kendi kendine yeterlilik gibi alanlarda geriliğin olması.
- 18 yaşından önce başlaması.⁴

2. Görme engellilik: Tek gözünde veya iki gözünde birden tam veya kısmi görme kaybı ya da bozukluğu olan kişilere görme engelli denir. Yasal tanımlamalara bakılırsa, gerekli tüm düzeltmelerden sonra iyi gören gözündeki görme keskinliği 20/200 ya da daha az ve görme alanı 20 dereceden az olan kişilere kör; görme keskinliği 20/70 ile 20/200 arasında olan kişilere az gören denilmektedir.⁵

3. İşitme ve konuşma engellilik: Tek ya da iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan kişilere işitme engelli denir ve işitme engelliden dolayı işitme cihazı kullananlar da bu sınıf içerisinde yer alır.

Konuşma engelli ise, çeşitli nedenlerden ötürü konuşamayan veya konuşmasının hızında, akıcılığında, ifadesinde bozuklukları olan ve ses bozukluğu bulunan kişilerdir.

Duyuyor olmasına rağmen konuşamayan veya gırtlığı alınanlar, konuşmak için alet kullananlar, kekemelik durumu olanlar, afazi denilen beynin dil ve konuşmadan sorumlu bölgelerinin tümünde veya bir kısmında görülen fiziksel bir hasar veya felç sonucu ortaya çıkan dil ve konuşma bozukluğu olanlar, dil-dudak-damak-çene yapısında bazı bozuklukları bulunanlar bu sınıf içerisinde yer alır.

4. Ortopedik engelli: “Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan kişidir. El, kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlar; felçliler, serabral palsi, spastikler ve sipina bifida olanlar bu gruba girmektedir.”⁶

5. Süreğen engelliler: Kişinin çalışma hayatını ve fonksiyonlarını olumsuz yönde etkileyip birtakım çalışma engellerine sebep olan ve bu nedenle kişiyi sürekli olarak bakım ve tedaviye ihtiyaç duyan hale getiren hastalıklar süreğen engeller olarak tanımlanır. Bazı kan hastalıkları, kalp ve damar hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organlarındaki hastalıklar, cilt ve deri hastalıkları, kanser çeşitleri, metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları ve sinir sistemi rahatsızlıkları bu sınıfa girmektedir.

Engelli Sorunları ve Çözüm Önerileri

Yapılan araştırmalar, engellilerin en sık olarak sağlık, eğitim, ulaşım, fiziksel çevre ve psikolojik

olarak sorunlar yaşadığını göstermektedir. Ayrıca tüm bu sorunlar, engelliler hakkındaki ön yargılar ve ayrımcılıkla birleşince bu kişilerin hayatları olduğundan daha da zor hale gelmekte ve engelli bireyler toplumdan kopuş yaşamakta; psikolojik anlamda ciddi travmalar tecrübe etmekte; üstelik bu travmayı yaşarken sadece kendileri değil, aileleri ve yakın çevreleri de olumsuz yönde etkilenmektedir.

Aşağıda, engellilerin ve ailelerinin bu olumsuzlukların üstesinden gelebilmek için neler yapılabileceğinden, topluma ve devlete düşen görevlerden bahsedilmiştir. Bu konuda ilk adımı etkili bir çözüm yolu olarak ve sonrasındaki çözüm önerilerini de koruma kapsamına almak amacıyla devlet atmış ve engellilerin haklarının yasalarla koruma altına alınmasını sağlamıştır.

Dünyada ve Türkiye’de Engelli Bireylerin Hakları

Türkiye’nin de imzasının bulunduğu Engelli İnsanların Hakları Hakkında Anlaşma (*Convention on the Rights of People with Disabilities-CRPD*) 13 Ocak 2006 tarihinde BM tarafından resmî olarak kabul edilmiştir. Anlaşmayı kabul eden ülkeler engelli bireylere yönelik ayrımcılığı önlemek ve engelli insanların eşit haklara ve yaşam koşullarına sahip olmasını sağlamak için yeni kanun ve politikalar uygulamayı ve anlaşmaya ters düşen uygulamaları yürürlükten kaldırmayı kabul etmişlerdir. “Anlaşmaya katılan ülkeler engelli insanların anlaşmada tanınan haklarını korumaya yönelik politikalar ve kanunlar izleyeceklerini ve ayrımcılık teşkil eden kanun, kural ve eylemleri yürürlükten kaldıracaklarını beyan ederler.”

1. Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri

Engelli bireylerin problem yaşadığı en önemli alanlardan biri eğitimidir. Engelleri sebebiyle okula gidemeyen ve eğitim öğretim hayatından geri kalan engelli çocuklar, var olan içsel potansiyellerini kullanamamakta ve bu durum onların ileriye dönük başarılı, meslek sahibi bireyler olma şanslarını azaltmakta veya bu haklarını yitirmelerine yol açmaktadır.

2002 yılında yapılan araştırmalara bakıldığında, Türkiye genel nüfusunun %13'ünün okuma yazma bilmediği, engelli nüfus arasında ise bu oranın %36 olduğu görülmüştür. Engellilerin %41'i ile süregelen hastalığı olanların yaklaşık %47,1'i ilkokul mezunudur. İlkokul sonrası eğitim alanların sayısı ise oldukça düşüktür. Yüksek okula devam eden engelli (bedensel engelliler, görme engelli-

ler, işitme ve konuşma engelliler) oranı sadece %2,24'tür; kronik hastalığa sahip olanlarda ise bu oran %4,23'tür.⁷

Fakat aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere son yıllarda eğitimin ciddi anlamda desteklenmesi, engellilerin haklarının yasalarla korunması, engelli çocuğu olan ailelerin bilinçlendirilip desteklenmesi ve eğitime teşvik edilmeleri, bu alanla ilgili maddi yatırımlar yapılması vb. çalışmalar, olumlu sonuçlar vermeye başlamış ve engelli popülasyonun çoğu ilköğretim mezunu seviyesinden ortaöğretim seviyesine geçmiştir. Ayrıca ön lisans ve lisans mezunu engelli bireylerin sayısı da ciddi oranda artmıştır.

Özellikle okula ilk başlama yaşındaki engelli çocukların eğitim hayatından geri kalmamaları için yaygınlaşan özel eğitim kurumları bu hususta

Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (EKPSS) ile Kamu Kurumlarına Yerleşen Aday Memurların Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı

Dönem	Öğrenim Düzeyi				
	İlkokul/ İlköğretim (Kura)	Ortaöğretim	Ön Lisans	Lisans	Toplam
2012	988	2.174	1.093	999	5.254
2013	591	3.378	1.343	614	5.926
2014/1	0	426	384	806	1.616
2014/2	234	1.383	990	1.344	3.951
2015/1	470	2.595	609	647	4.321
2015/2	210	1.549	126	65	1.950
2016	1.220	2.466	1.233	893	5.812
2017	246	386	458	1.273	2.363
2018	329	502	465	854	2.150
Toplam	4.288	14.859	6.701	7.495	33.343

Kaynak: <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler>

Özel Eğitim Kurumlarında Örgün Eğitim Alan Öğrencilerin Yıllara Göre Dağılımı

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı			
			Özel Eğitim Okullarında	Özel Eğitim Sınıflarında	Kaynaştırma Eğitiminde	Toplam
2016-2017	1.362	12.009	48.212	42.900	242.486	333.598
2015-2016	1.268	11.595	49.206	36.742	202.541	288.489
2014-2015	1.254	10.596	43.796	32.265	183.221	259.282
2013-2014	1.248	9.733	40.505	29.094	173.117	242.716
2012-2013	1.261	10.344	33.877	25.477	161.295	220.649
2011-2012	814	7.607	42.896	20.968	148.753	212.617
2010-2011	753	6.843	40.189	18.576	93.000	151.765
2009-2010	700	6.005	36.599	15.712	76.204	128.515
2008-2009	670	5.695	30.671	13.015	70.685	114.371
2007-2008	561	4.758	28.252	9.252	58.504	96.008
2006-2007	537	4.979	27.439	9.643	55.096	92.178
2005-2006	495	4.680	25.238	8.921	45.532	79.691
2004-2005	480	4.524	22.082	8.130	42.225	72.437
2003-2004	441	3.441	19.895	7.405	35.625	62.925
2002-2003	490	3.385	17.988	6.912	31.708	56.608
2001-2002	342	2.834	17.320	6.912	29.074	53.306

Kaynak: <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>

Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Öğrenim Gören Öğrenci Sayıları ile Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Öğretmen Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Öğrenci Sayısı	Gerçekleşen Ödenek (Milyon TL)	Gerçekleşen Ödenek (Milyon TL)
2015-2016	373.942	22.264	2.074
2014-2015	349.681	20.872	1.950
2013-2014	326.081	18.847	1.902
2012-2013	298.794	17.791	1.795
2011-2012	262.818	15.076	1.692
2010-2011	241.746	13.448	1.605
2009-2010	186.634	11.930	1.591
2008-2009	199.594	9.770	1.656
2007-2008	187.726	10.799	1.708
2006-2007	131.206	8.587	1.318

Kaynak: <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>

ciddi rol oynamaktadır. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, yıllar içerisinde hem özel eğitim okullarının ve sınıflarının sayısında hem de bu kurumlarda eğitim veren öğretmen sayısında artış olmuştur. Hasılı bu tür kurumların sayılarının arttırılması, okulların fiziki şartlarının engellilere uygun olarak dizayn edilmesi, yeterli materyal sağlanması ve iyi yetişmiş özel eğitim öğretmenlerinin sayılarının arttırılması bu alandaki sorunların çözümü için önem arz etmektedir.

2. Ulaşım Sorunu ve Çözüm Önerileri

Her ne kadar özel eğitim kurumlarının sayısında artış gözlenirse de bu kurumlara engelleri yüzünden ulaşamayan çocuk sayısı azımsanamayacak seviyededir. Bu sorunu çözmek adına “Taşımali Eğitim” projesi kapsamında, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM), Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) ve Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) iş birliği ile başlatılıp

yürütülen proje kapsamında okullara taşınan öğrenci sayısında yıllara göre önemli oranda artış yaşanmıştır.

Okula ulaşım dışında günlük hayatın diğer alanlarında kullanılan yollar, kaldırımlar, kamu binaları, parklar ve bahçeler, konutlar, ulaşım araçları ve daha birçok fiziksel çevre unsuru, engellilerin topluma katılmasını ciddi biçimde sınırlamaktadır. Böylece sahip olduğu engeli nedeniyle hareket yeteneği zaten kısıtlı olan insanların bu ve benzeri sebeplerle yaşadıkları sorunlar daha da pekişmekte ve hızla toplumsal yaşamın dışına itilmektedirler.

Bu tür mekânların engellilerin topluma katılmasını, toplumla bütünleşmesini kolaylaştıracak biçimde tasarlanması ve mevcutların gerekli şekilde düzenlenmesi, bu konuda atılacak en önemli adımlardan olacaktır. Tüm yapılar ve ulaşım sistemleri engelliler düşünülerek tasarlandığında

Öğrenci Taşıma Uygulamasından Yararlanan Engelli Öğrenci/Kursiyerlerin ve Aktarılan Kaynak Miktarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Öğrenci Sayısı	Gerçekleşen Ödenek (Milyon TL)
2016-2017	86.836	306,7
2015-2016	81.121	240,5
2014-2015	69.954	179,6
2013-2014	60.901	135,2
2012-2013	47.737	96,1
2011-2012	41.088	70,0
2010-2011	36.245	56,2
2009-2010	31.982	43,6
2008-2009	27.145	34,8
2007-2008	24.314	27,3
2006-2007	21.813	18,9
2005-2006	16.171	9,7
2004-2005	6.901	1,9

Kaynak: MEB, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü

onların hayata daha aktif bir biçimde katılımı sağlanabilir. Engellilerin hayatlarını kolaylaştırabilecek uygulamalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir.

- Kaldırımlarda uygun eğimde rampa bulundurulması
- Kaldırım genişliğinin tekerlekli sandalye geçişine göre hesaplanması
- Trafikte engellileri düşünüp alt-üst geçitlere asansör konulması
- Sesli trafik lambaları kullanılması
- Görme engellilerin okuyabilmesi için kabartmalı levhalar, az görenler için de iri puntolu levhalar kullanılması

- Otobüs duraklarına araçların geldiğini belirten sesli uyarı sistemleri kurulması
- Engellilerin toplu taşıma veya taksi kullanabilmeleri için gerekli fiziksel şartların sağlanması
- Yollarda engelli tuvaletlerinin ve dinlenmek için oturakların olması

3. Fiziksel-Psikolojik Şiddet, İstismar ve Sosyal İzolasyon Sorunları ve Çözüm Önerileri

Engelliler için tüm fiziksel ve maddi engeller ortadan kaldırıldığında dahi devam eden sorunlardan bazıları, toplumun engelliler ve onların yaşamsal zorlukları hakkında yeterince bilinçli olmayışından kaynaklanmaktadır. Bu bilinçsizlik engellilere karşı

Engellilerin Maruz Kaldığı Olayların Vaka Tiplerine ve Yıllara Göre Dağılımı

Vaka	Yıllar					Toplam	
	2012	2013	2014	2015	2016	Sayı	Oran (%)
Cinsel istismar	86.836	306,7	306,7	306,7	306,7	306,7	306,7
Fiziksel şiddet	81.121	240,5	240,5	240,5	240,5	240,5	240,5
Çoklu ihlal	69.954	179,6	179,6	179,6	179,6	179,6	179,6
İhmal	60.901	135,2	135,2	135,2	135,2	135,2	135,2
Duygusal şiddet	47.737	96,1	96,1	96,1	96,1	96,1	96,1
Cinsel taciz/tecavüz	41.088	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0
İnsanlık dışı muamele	36.245	56,2	56,2	56,2	56,2	56,2	56,2
İşkence	31.982	43,6	43,6	43,6	43,6	43,6	43,6
Sömürü	27.145	34,8	34,8	34,8	34,8	34,8	34,8
Toplam	24.314	27,3	27,3	27,3	27,3	27,3	27,3

Kaynak: http://www.tohad.org/tohad/wp-content/uploads/dosya/fiziksel_cinsel_siddet_izleme_raporu_2016.pdf

ön yargı, ayrımcılık, sözlü taciz, fiziksel ve psikolojik şiddet, zorbalık, sosyal izolasyon, ihmal, insanlık dışı muamele, işkence ve etiketleme şeklinde tezahür edebilmektedir.

Özellikle şiddet, taciz ve istismar, engelli bireylerin sık karşılaştıkları sorunların başında gelmektedir ve genellikle hedef kitle engelli çocuklar olmaktadır. Yapılan araştırmaların çoğu, engelli çocukların fiziksel şiddet veya cinsel istismar mağduru olduğunu göstermektedir. Engelli bireylerin hareket kısıtlamalarının oluşu, kendilerini ifade etmede sıkıntı yaşıyor olmaları, toplumun engellilerin yaşam zorluklarına dair yeterli bilince sahip olmayışı, bu tür eylemlerin sayısını ve tekrar görülme oranını arttırmaktadır.

Hayatın birçok alanında karşılaşılabilecek sorunlardan olan şiddet, eğitim hayatında da engelli çocukları etkilemektedir. Diğer çocuklar, öğretmenler ve görevliler tarafından engelli öğrencilere uygulanan şiddet, birçok olumsuz etkiye sebep olmaktadır.⁸ Sırf zorbalık ve etiketlenme korkusundan ötürü engelli çocuklar özel eğitim veren okullara gitmeyi tercih edebilmektedir.⁹ Bu tür problemlerin çözümü için toplumsal duyarlılık ve sosyal farkındalığın artırılması önem arz etmektedir. Toplum, engelli bireylerle daha fazla kaynaşır ve onların yaşantılarına, zorluklarına şahit olursa bu konudaki bilinç düzeyi artar ve olumsuz davranışların görülme sıklığı azalır. Devlet tarafından düzenlenen konferans, eğitim programları, yayınlar ve çıkarılan kanunlarla da engelli hakları koruma altına alınıp bu alandaki toplum desteği güçlendirilebilir.

4. Ekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Yapılan birçok araştırma, dünyadaki engelli bireylerin çoğunun yoksulluk sınırı altında

yaşadığını ve ciddi ekonomik problemleri olduğunu ortaya koymuştur. Bu ekonomik problemlerin bir kısmının engellilerin yeterli eğitimi alamamalarından ve sahip oldukları bedensel veya zihinsel engelden ötürü çalışma hayatına katılamamalarından bir kısmının ise sağlık harcamaları, ilaç ve tedavi masrafları ve genel olarak engellilik sebebiyle oluşan giderlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Yeterli eğitimi alamadıklarından iş bulmak da engelli bireyler için ciddi sorun teşkil etmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere eğitim hayatında karşılaştıkları zorluklardan ötürü çoğunluğu ilköğretim mezunu olan engelliler, iş bulmada sorunlar yaşamakta, bu durum da maddi problemlere yol açmaktadır. Bu sorunu çözmek için bir kanun çıkaran devlet, kurumlara engelli personel çalıştırma zorunluluğu getirmiştir. Kanun şu şekildedir:

“Engelli ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu (1), (2), (3) Madde 30 - (Değişik: 15/5/2008-5763/2 md.) İş verenler, 50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör iş yerlerinde yüzde üç engelli, kamu iş yerlerinde ise yüzde dört engelli ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi veya 21/6/1927 tarihli ve 1111 sayılı Askerlik Kanunu veya 16/6/1927 tarihli ve 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askerî Memurlar Kanunu kapsamına giren ve askerlik hizmetini yaparken 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 21. Maddesi'nde sayılan terör olaylarının sebep ve tesiri sonucu malul sayılmayacak şekilde yaralananları meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla iş yeri bulunan iş verenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır.”¹⁰

Kamu Kurumlarında ve Özel Sektörde Engelli Kotasından Başvuru Yapan ve İstihdam Edilen İşçilerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Başvuru	İşe Yerleştirme		
		Kamu	Özel	Toplam
2018 (Mart)	31.380	29	3.861	3.890
2017	100.201	192	11.959	12.151
2016	79.321	236	14.795	15.031
2015	65.255	258	20.197	20.455
2014	77.632	232	26.118	26.350
2013	76.235	287	34.189	34.476
2012	83.955	398	35.133	35.531
2011	35.151	455	37.894	38.349
2010	36.144	295	31.962	32.257
2009	40.519	545	25.860	26.405
2008	48.480	427	21.540	21.967
2007	36.397	573	17.291	17.864
2006	28.236	1202	22.579	23.781
2005	25.859	1728	21.589	23.317
2004	38.955	1320	15.855	17.175
2003	49.218	464	12.017	12.481
2002	23.117	657	10.226	10.883

Kaynak: <http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/istatistikler.aspx>

Engellilerin istihdam oranlarında geçmiş yıllara nazaran bir azalma söz konusudur. Bu durum da engelli personelin istihdam sorununu arttırmakta ve engelli bireyleri sosyal hayattan kopartmaktadır.

Engelli bireylerin yaşadığı ekonomik sorunları çözebilmek adına devletin vazifeleri şöyle sırala-

nabilir: Ağır ve tehlikeli olmayacak bir iş bulmaları için destek olmak, iş ortamının fiziksel uygunluğunu sağlamak, uzman engelli bireylerin istihdamını sağlamak. Bunların yanı sıra engelli bireylerin kendi işlerini kurmalarına destek olma, bu konuda finansal destek sağlama, evde bakım parası gibi maddi destek sağlanan alanların sayılarını arttırma gibi uygulamalar da faydalı olacaktır.

5. Sağlık Sorunları ve Çözüm Önerileri

Engellilerin ve ailelerinin en fazla zorluk yaşadığı konulardan biri de sağlık meselesidir. Yaşadığı engellerden ötürü el ve ayak koordinasyonu bozukluğu olan, bu sebeple de kendi öz bakımını gerçekleştirmede sorunlar ve kısıtlamalar yaşayan engelli birey, başkasının yardımına ihtiyaç duymakta ve bu bakım genellikle aile bireyleri veya yakın akrabalar tarafından evde gerçekleştirilmektedir. Devlet bu hususta engelli bireyleri ve ailelerini destekleyici adımlar atmış ve evde bakım hizmeti sunmaya başlamıştır. Bu bakım karşılığında da engelli yakınına ekonomik olarak desteklemiş ve engellinin kendi günlük yaşam ortamından, ailesinden kopmadan yine bir yakını tarafından bakımının sağlanmasını amaçlamıştır. Böylesi bir hizmet, hem engelli için hem de ailesi için çok önemli ve kolaylaştırıcı niteliktedir; fakat yine de ailelerin bilinçlendirilmesi adına engellilik ve engelli bakımı hakkındaki eğitimlere ağırlık verilmesi gerekmektedir. Eğitimler sayesinde bakım hizmeti daha kaliteli ve profesyonel hale dönüştürülebilmektedir.

Ayrıca sosyal çalışma ekiplerince belirlenen engelli bireyler, doktor tarafından evlerinde ziyaret edilerek muayeneleri yapılmakta ve bu ön muayenenin ardından gerekli görülürse yara bakımı, psikolog

takibi ve psikolojik destek, evde fizik tedavi, evin temizliği, yıkama, giyindirme, tırnak ve saç kesimi gibi kişisel bakım, gerekiyorsa hastaneye nakil ve sonrasında doktorun uygun gördüğü aralıklarda doktor ekibi tarafından kontrol ziyareti ve hastanın, hastalığın gidişatını izlenme gibi hizmetlerden yararlanmaktadırlar.¹¹ Evde bakım hizmetinin uygulama alanlarının çoğaltılması ve bu hizmetin verilme sıklığının artırılması, engellilerin yaşam kalitelerinin iyileştirilmesi için faydalı olacaktır. Zira ne kadar çok engelli birey ve ailesine ulaşırsa ve eğitimler sonucu ne kadar kaliteli hizmet sağlanırsa, engellilerin ve ailelerinin hayat standartları o kadar iyileşecektir.

Evde bakım hizmeti kadar önemli olan bir diğeri hizmet de fizik tedavi ve rehabilitasyondur. Ruhen veya fiziken doğuştan ya da sonradan engelli durumda olan kişilerin kalıcı veya geçici engellerini tedavi ederek yaşam becerilerini tekrardan gerçekleştirmelerini ve hareket kabiliyetlerini yeniden kazanmalarını kapsayan rehabilitasyon ve onarma anlamına gelen fizik tedavi, engelli bireylerin hayatlarında çok ciddi bir yer tutmaktadır. Özellikle tıbbi ve sosyal (mesleki) rehabilitasyon, engelli hastaların yeniden aktif hale gelmesinde yardımcı rol oynamaktadır. Tıbbi rehabilitasyon, çeşitli tıbbi müdahalelerle fiziksel engellerin ortadan kaldırılmasını amaçlarken sosyal rehabilitasyon, engelli bireylerin yeniden hayat içerisinde aktif olmalarını sağlama, iş bulma, meslek edinme ve uyum süreçlerine yardımcı olma vb. hedefleri gözetir.

Bu nedenle bu hizmet çeşitlerinin ve bunların uygulandığı merkezlerin sayısının artırılması, fiziksel tıp ve rehabilitasyon uzmanlarının donanımlı hale getirilmesi ve bu alanda hizmet verenlerin eğitilmesi, hastanelerde işitme engelli

bireyler için tercüman bulundurulması, teknolojik gelişimlerin takip edilmesi ve yeni icatların desteklenmesi, engelli hastalara fiziksel tedavinin yanı sıra psikolojik desteğin sağlanması, sosyal aktivitelerin çoğaltılması ve gündelik hayata fiziki katılımlarını kolaylaştırmak için tekerlekli ya da elektrikli araç, koltuk değneği gibi tıbbi ekipmanların tedarik edilmesi, engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştırmada işe yarar girişimlerdir.

6. Sosyal Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Engelli bireyler diğeri pek çok alanda olduğu gibi sosyal alanlarda da bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Sosyal bir varlık olan insan, çevre edinme, iletişim kurma, yeni ilişkiler edinme, çalışıp bir şeyler üretme ve yakın ilişkiler kurup aktif olma odaklıdır. Zihinsel ya da bedensel engellerinden ötürü bu süreçte sıkıntı yaşayan bireylerin en sık şikâyetçi oldukları konular şu şekilde özetlenebilir:

- Parklar, restoranlar, sinemalar, toplu taşıma araçları, alışveriş merkezleri, umumi tuvaletler gibi ortak sosyal alanların uygun şekilde düzenlenmemiş olması sebebiyle bu mekânları kullanamayan engelliler, sosyal açıdan zorluk çekmekte ve bu yapısal koşulların elverişsizliği yüzünden sosyal hayata katılmamaktadırlar.
- Engelli bireylere ve ailelerine yönelik sosyal ve kültürel faaliyetler oldukça azdır; olanlara erişim imkânı da bir hayli kısıtlıdır. Oysaki bu tür hizmetler engellilerin sosyalleşmesini sağlamakta ve psikolojilerini olumlu yönde etkilemektedir. Bu sebeple engelli organizasyonlarının sayılarının artırılması, engelli ailelerine özel paylaşım gruplarının oluşturulması, kültürel gezi ve sosyal aktiviteler düzenlenip gerekli ulaşım imkânlarının sağlanması, bu

insanların yaşadığı sıkıntıların azaltılması için olası çözüm önerilerinden bazılarıdır.

- Vakitlerinin çoğunu evde geçiren engelli bireyler için televizyondaki programlara tercüman konması ve bu sayede gündemi takip edebilmeleri de sosyalleşmeleri adına önemli bir katkıdır.
- Toplumsal bilinçlenmenin bir parçası olarak; günün önemli bir kısmını evde geçiren engelli bireyleri yakınları, komşuları, arkadaşları olarak ziyaret etmek, iletişim kanallarını canlı tutmak psikolojik olarak sağlanacak faydalar arasındadır.
- Engellilerin aile kurma konusunda da önemli sorunları vardır. Her birey aile kurma hakkına sahiptir ve bu psikolojik olarak da bir ihtiyaçtır. Sevme ve sevilme hakkı çok değerlidir ve hiçbir engel bu hakka mani olamaz. Fakat toplumda var olan yanlış inançlar (engelli bireyler evlenemez, çocuk sahibi olamaz, birbirlerine eşlik edemez vb.) ve iş bulmada yaşanan zorluklar sebebiyle ailelerini geçindiremeyecekleri endişeleri, engelli bireyler için aşılması zor sorunlardır. “Bu ön yargılar engelli kadının kendilik imajının ve geleneksel kimliğinin oluşmasında zorluklar meydana getirmektedir. Engelli kadın, evleneceği kişi ve onun ailesi ile ilişkilerinde çatışma yaşayabilmekte; engelli bir kadın olarak evlenme isteğini çevresindeki insanlara kabul ettirmekte güçlükler yaşamaktadır.”¹²
- Engelleri sebebiyle psikolojileri bozulan ve birtakım psikolojik rahatsızlıklar geliştiren engelli bireylere ve ailelerine yönelik psikososyal destek çalışmalarının desteklenmesi, ailelerine rehberlik hizmeti edilmesi, zihinsel

veya fiziksel engellilik hakkında yeterli bilincin kazandırılması, eğitim programlarının uygulanması ve bu alanda hizmet veren merkezlerin sayısının arttırılması büyük önem taşımaktadır. Yapılan araştırmaların çoğunda engelli bireylerde depresif duygu durumuna, anksiyete bozukluklarına, yüksek stres seviyesine, düşük özgüvene ve travma semptomlarına yaygın bir şekilde rastlanmıştır. Birçok engelli bireyin hareket kısıtlılığından dolayı kendini başkasına bağımlı, kısıtlanmış, baskılanmış, toplum tarafından yalnızlaştırılmış, acınılan ve yetersiz hissettiği de yine yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. Bu bireylerin daha sağlıklı bir psikolojiye sahip olmaları ve yaşam kalitelerini arttırabilmek adına psikolojik destek almaları, paylaşım gruplarına ve grup terapi seanslarına katılmaları oldukça faydalı uygulamalardır.

Bu alandaki problemleri ve olumsuzlukları en aza indirmek için -tam manasıyla yeterli olmasa da- birçok hizmet belediyeler, özel hastane ya da bakım merkezleri, gönüllü kişiler ve bazen de TOFD (Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği), TESYEV (Türkiye Engelliler Spor Yardım ve Eğitim Vakfı), İHH (İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı) gibi STK'lar aracılığıyla engelli bireylere ulaştırılmaktadır. Bu kurum ve kuruluşlar sayesinde engellilerin sorunları ile ilgili toplumsal bilinç artmakta; toplum, medya ve devlet olarak herkes üzerine düşen vazifeleri daha kolay yerine getirebilmektedir.

Suriye Savaşı ve Engelli Suriyeliler

Her gün yeni bir insanlık suçunun işlendiği Suriye’de bugüne kadar 10 milyonu aşkın insan yerinden edilirken, bunlardan 5,6 milyonu ülke-

sini terk etmek zorunda kalmıştır. Yurt dışına çıkabilenlerden 3,5 milyonu Türkiye'ye gelirken kalan kısmı Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır başta olmak üzere dünyanın farklı yerlerine göç etmiştir. Sadece kayıtlı kişileri yansıtan bu rakamlar dışında, binlerce kişi de kaçak yollardan yaşam savaşı vererek güvenli gördükleri başka yerlere göç etmeye çalışmıştır. Bu umut yolculuğu kimisi için felaketle sona ererken kimisi de kaçak olarak vatanından uzakta yaşam mücadelesini sürdürmektedir. Suriye içerisinde hâlihazırda yardıma ihtiyacı olan insan sayısı 13,1 milyondan fazladır. Ulaşılması zor ya da kuşatılmış yerlerde hayatta kalmaya çalışan kadın, çocuk ve yaşlıların sayısı ise 2,9 milyondur. Resmî verilere göre 106.000'i sivil olmak üzere 353.000 kişinin hayatını kaybettiği savaşta on binlerce insan ise kayıptır.¹³

İnsan Hakları İçin Doktorlar Örgütü 2017 Aralık ayı itibarıyla 330 sağlık kuruluşuna yapılan 492 saldırıyı belgelemiştir. Bu saldırılarda 847 sağlık görevlisi hayatını kaybetmiştir.¹⁴ Savaş suçu olmasına rağmen zehirli gaz içerikli kimyasal silahlar yüzünden ülkede binlerce insan yaşamını yitirmiştir. Özellikle muhasara altındaki bölgelerde halk açlık başta olmak üzere birçok problemle baş etmek zorunda kalmış, açlık sebebiyle ölümler baş göstermeye başlamıştır.¹⁵

Hukukun hiçbir şekilde işlemediği Suriye'de çocuk, yaşlı, masum demeden birçok savaş ve insanlık suçu işlenmeye devam etmektedir. Özgürlüklerine kavuşmayı başarabilmiş küçük bir azınlık dışında ülkede hâlâ binlerce insan, parmaklıklar ardında her gün türlü işkenceler altında can vermektedir. Bütün bu insanlık dramının ötesinde savaşın kalıcı olarak zarar verdiği ve yaşamlarının sonuna kadar engelli bıraktığı her yaştan çok sayıda Suriyeli vardır.

Günümüzde insanlar, doğuştan sahip oldukları ya da sonradan edindikleri engeller sebebiyle eğitim, sağlık, iş ve sosyal hayatla ilgili alanlarda sıkıntılar yaşamaktadır. İşte tam da bu zorluklar sebebiyle engellilik, bir insan hakkı meselesidir.

Adalet sisteminin hiçbir şekilde işlemediği; çocuk, yaşlı, masum demeden insanlık suçlarının işlendiği Suriye'de Esad ve onun adına çalışan silahlı grup ve kişilerce, Roma Statüsü'ne göre "Savaş Suçu" kapsamında olan aşağıda belirtilen suçların tamamına yakını işlenmiştir:

- Adam öldürme
- Bir uzvun ziyarı
- Zalimane muamele
- İşkence
- Şahısların onurunun ciddi şekilde zedelenmesi
- Rehin alma
- Kişiyi hukuki bir prosedüre tabi tutmaksızın yargılama veya infaz etme
- Sivillere saldırı
- Cenevre sözleşmelerinin tanıdığı işaretleri taşıyan kişilere ya da nesnelere saldırı
- İnsani yardım kapsamında olan ya da barış gücü misyonunda çalışan personele veya hedeflere saldırı
- Korunması gerekli olan mekânlara saldırı
- Yağma
- Cinsel saldırı
- 15 yaşından küçük çocukların askere alınması yahut kullanılması
- Sivilleri yerinden etme
- Haince öldürme ya da yaralama

- Hiç merhamet göstermeme
- Tıbbi veya bilimsel deneylere tabi tutma
- Düşman tarafın mal varlığını ele geçirme ya da tahrif etme

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında genel olarak engellilik kavramı, engellilerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerilerinden bahsedilmiştir. Bu bölümden sonra ise, halen çatışmaların ve bombardımanların devam ettiği Suriye’de savaşın neden olduğu hafif ve ağır engellilerin durumları ve yaşadıkları sorunlar, zorluklar hakkında vaka incelemeleri üzerinden bilgi verilecek ve mevcut sorunların aşılması için yapılabilecekler konusunda çözüm önerilerinden bahsedilecektir. Çalışmaya konu olan vaka incelemeleri ve birebir görüşmeler sınır şehri olan ve birçok Suriyeliye ev sahipliği yapan Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde ve Suriye içinde gerçekleştirilmiştir.

Engelli bireylerin gözünden savaş ve savaş neticesinde meydana gelen engellilik olgusunun anlaşılabilmesi için, bu çalışma kapsamında altı engelli bireyle ve aileleri ile vaka incelemesi yapılmış ve katılımcıların kişisel bilgileri, anonim kalmalarını sağlamak amacıyla olabildiğince sınırlı tutulmuştur. Birebir görüşme neticesinde alınan bu bilgiler, gizlilik ilkesine uyularak yasal ve sosyal şartların iyileştirilmesine katkı sağlaması amacıyla bu çalışmada kullanılmıştır.

Engelli Suriyelilere dair resmî ve sağlıklı bir istatistik veri toplanamadığı için şu anda savaşın yıkıcı etkilerini engellilik alanında tam olarak tespit edebilmek mümkün değildir. Ancak sahada yapılan görüşmeler ve gözlemlerin yanı sıra Suriyeli bir kuruluş olan *Medical Education Council* (MEC) başkanının verdiği bilgilere dayanarak bazı tesp-

itlerde bulunmak mümkün olmuştur. MEC başkanı, üç yıldır kurulu olan merkezlerinde yüzlerce engelli Suriyeli hastanın tedavi gördüğünü, bunların çoğunun felçli, bedensel engelli ya da uzuv kaybı olan kişiler olduğunu aktarmıştır.

Engelli Suriyelilerin en çok sorun yaşadığı alanlar şu şekildedir:

- Sağlık sorunları
- Eğitim sorunları
- Psikolojik sorunlar
- İşsizlik ve ekonomik sorunlar
- Sosyal sorunlar

Suriyeli Engellilerin Yaşadığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Yapılan araştırmalar, engellilerin en çok sağlık, eğitim, ulaşım, fiziksel çevre ve psikolojik destek konusunda sorun yaşadığını göstermektedir. Bu sorunlar engelliler hakkındaki ön yargılar ve ayrımcılıkla birleştiğinde engelli bireylerin hayatları olduğundan çok daha zor hale gelmekte, bu ise toplumdan kopuş ve psikolojik anlamda ciddi travmalar tecrübe etmelerine sebep olmaktadır. Üstelik bu durumdan sadece kendileri değil, aileleri ve yakın çevreleri de çok olumsuz etkilenmektedir. Bu olumsuzluklardan, engellilerin ve ailelerinin bu sorunların üstesinden gelebilmeleri için neler yapılabileceğinden, topluma ve devlete düşen görevlerden aşağıda bahsedilmiştir.

1. Sağlık Sorunları

Yedi yıl boyunca birçok savaş suçunun işlendiği Suriye’de sağlık alanında da çok ciddi insanlık suçları işlenmiştir. Birçok hastane bombalanmış,

doktorlar ve sağlık çalışanları bilinçli bir şekilde hedef alınmış, tıbbi malzemelerin tedarik edilmesine izin verilmemiş, insanlar ekseriyetle bombardıman neticesinde yaralanmış veya yaşamını kaybetmiştir. Özellikle sancılı geçen gc süreci ve sonrasında çok sayıda insan ya denizde boğularak ya da karada yeterli beslenemediğinden, çeşitli hastalıklardan, sağlıksız çalışma ve barınma koşullarından dolayı yaşamını yitirmiştir.

Hijyenik olmayan kamp, çadır, konteyner koşullarında hayatlarını devam ettirmek zorunda kalan Suriyeliler ve engelli Suriyeliler, bu mekânlarda birçok hastalığa yakalanmıştır. Hem sağlıksız dış etkenlerden hem de yeterince steril olmayan kamp ii ortamlardan birçoğu olumsuz etkilenmiş ve bazı hastalıkların görülme sıklığı artmıştır. Suriyeli mlteciiler arasında sık görülen sağlık sorunları:

- Beslenme bozuklukları
- Çocuklarda büyüme ve gelişme gerilikleri
- Anemi
- İshal
- Kızamık
- Sıtma
- Solunum yolu enfeksiyonları gibi bulaşıcı hastalıklar
- Fiziksel şiddet ve buna bağlı yaralanmalar
- Cinsel istismar
- Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar
- İstenmeyen gebelikler
- Riskli gebelikler
- Düşükler
- Doğum komplikasyonları

- Kronik hastalıklar
- Depresyon
- Kaygı bozuklukları
- Uyku bozuklukları
- Post-travmatik stres bozukluğu başta olmak üzere ruhsal sorunlar
- Dış sağlığı sorunları¹⁶
- Kötü yaşam koşulları nedeniyle oluşan yeni hastalıklar
- Mevcut hastalıkların iyileşme sürecinin yavaş olması
- Kalp hastalıkları
- Solunum hastalıkları
- Tansiyona bağlı hastalıklar
- Diyabet
- Erken doğum sayısında artışlar
- Engellilik

Görüldüğü üzere birçok olumsuzlukla ve sağlık problemiyle mücadele eden Suriyeliler ve engelli Suriyeliler, tedavi sürecinde de bazı zorluklar yaşamaktadır. “Suriyeli sığınmacılara sağlanan düzenli bir tedavi hizmeti yoktur. Kamplarda yaşayanlar kamptaki sağlık merkezinden ve gerektiğinde sevk edildikleri hastanelerden yararlanabilmektedirler. Kamp dışında kalanlardan kayıtlı olanlar için belli sağlık olanaklarının sağlanmış olması çok yenidir. Bu kişiler kayıtlı oldukları il içinde birinci basamak olarak aile hekimlerine, Toplum Sağlığı Merkezleri tarafından açılmış olan Suriyeli polikliniklerine ve ikinci basamak olarak da Sağlık Bakanlığı hastanelerine başvurabilmekte; sevk edilirlse niversite hastanelerinde veya özel hastanelerde tedavi olabilmektedirler.

Ancak kendileri başvurmadıkları durumlarda herhangi bir sağlık hizmeti alamamaktadırlar. Birinci basamaktakiler ilaç giderlerinin %20'sini ödemekte, ikinci ve üçüncü basamaktakiler ücretsiz tedavi ve ameliyat olabilmektedirler.”¹⁷ Ayrıca ortez/protez, stent gibi cihazlardan yararlanan hastalardan kronik hastalığı olup düzenli ilaç kullananların tüm ilaçları ücretsiz sağlanmaktadır.¹⁸

Suriyelilerin ve Suriyeli engellilerin birçok ülkeye kıyasla fiziki ve sosyal açıdan Türkiye’de çok daha iyi imkânlarla sahip oldukları bir gerçek olmakla birlikte bazı sağlık hizmetlerinin verilmesi sırasında birtakım sorunlar yaşandığı da gözlenmektedir. En temel sorun, bu kişilerin yasal ve fiziki engeller nedeniyle sağlık hizmetine ulaşmada güçlük çekmesidir. Bununla birlikte yetersiz sayıdaki sağlık personeli, personelin yoğun çalışma temposundan ötürü yaşadığı tükenmişliğin işlerine veya ikili ilişkilerine olumsuz yansımaları, dil/kültür farklılıkları ve bu nedenle iletişimde güçlük çekilmesi, yabancı sağlık sistemine uyum sağlayamamak, bazı sağlık hizmetlerinin ücretli olması, geçici koruma altındaki Suriyelilerin ve engelli Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden yararlanırken karşılaştıkları problemlerden bazılarıdır.¹⁹

Engelli Suriyelilerin, engelleri sebebiyle yaşadıkları sağlık problemlerinden belki de en önemlisi, tedavi imkânlarının kısıtlı olması ve bu sebeple hastalıklarının tedavisinde geç kalınmasıdır. Zamanında ve gerekli tedavinin uygulanmadığı birçok vakada, sonradan tedavi uygulansa bile olumlu sonuç alınamamış ya da istenilen ilerleme sağlanamamıştır.

Savaş koşullarında steril olmayan ortamlarda tedavi olmaya çalışan birçok engelli, tıbbi yetersizliklerden ötürü büyük zorluklar yaşamaktadır.

Yeterli sayıda, kaliteli fizyoterapi ve rehabilitasyon merkezi olmayışı, ameliyathanelerin ve hastanelerin bombalanmış olmasından ötürü imkânların kısıtlı oluşu, hastaların iyileşme sürecini daha da zora sokmaktadır. Sıklıkla hava saldırılarında ya da bombardımanlarda vücutlarına şarapnel parçalarının gelmesi ile yaralanıp hafif veya ağır engelli olan Suriyeliler, tedavi imkânlarının kısıtlı oluşu sebebiyle ömür boyu bu engellerle yaşamak zorunda kalmaktadır. Savaş öncesinde hayatları zaten zor olan engelliler, savaşla birlikte daha da zor günler geçirmeye başlamıştır. Özellikle bombardıman sonucu engelli hale gelen birçok Suriyeli, yoğunlukla felç, uzuv kaybı, görme engeli ve diyaliz sorunu ile yaşamak zorunda kalmaktadır. Bunlara ek olarak da işkence sonucu fiziksel engelli hale gelen birçok Suriyeli mevcuttur.

Savaş öncesinde de engellilerin yaşam koşullarının çok iyi olmadığı Suriye’de özellikle savaştan sonra görüldüğü üzere engelliler çok ciddi zorluklarla yaşam mücadelesi vermektedir. Tıbbi yetersizliğin yanı sıra hijyenik olmayan ortamlarda yaşamak zorunda olmaları, gerekli tedavilere erişimde yaşadıkları kısıtlamalar, tedavi olabilecekleri merkezlerin veya uzmanların sayısındaki yetersizlik, maddi imkânsızlıklar ve bu merkezlere ulaşımında yaşadıkları güçlükler, engellilerin hayatını daha da zorlaştırmaktadır.

Yapılabileceklere bakıldığında, özellikle erken tedavinin önemine binaen engellilere yönelik tedavilerin yürütüldüğü fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinin sayılarının arttırılması çok önemlidir. Bu sayede uygun tedavi ile uzun ve zorlu bir süreç bile olsa birçok hasta kısmen de olsa iyileşme göstermektedir. Bu nedenle bu merkezlere ve buralarda istihdam edilecek uzmanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bombardımanlar neticesinde uzuvlarını kaybedenler için ortez protez merkezlerinin kurulması büyük önem taşımaktadır. Zira buralarda gördükleri tedavi sayesinde engelliler hayatlarına tekrar aktif bir şekilde devam edebilmekte ve kendilerine olan güvenlerinin artmasıyla birlikte psikolojileri de düzelmektedir.

Yine tıbbi destek kapsamına giren akülü tekerlekli sandalye, koltuk değneği, engelli tuvaleti, işitme cihazı, gözlük, özel ilaç ve gıdalarla içme suyu temini de engelli hastalar için kritik önem arz etmektedir. Savaş şartlarından dolayı bu ihtiyaçlarını tedarik edemeyen ve günlük hayatlarında başkalarına bağımlı halde yaşamak zorunda kalan Suriyeli sayısı oldukça fazladır.

Son olarak yasal düzenlemelerin de engellilerin sorunlarının çözümünde oldukça önemli olduğunu belirtmek gerekir. Hukuki olarak haklarının belirli olmadığı durumlarda birçok alanda sorunlar yaşayan Suriyeli engelliler için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması son derece elzemdir. “Engelli mevzuatı, Türkiye’deki engelliler açısından önemli bir gelişme kaydetmesine karşın engelli göçmenlerin hukuki olarak mülteci sayılmamasından dolayı mevzuattan kaynaklı çeşitli mahrumiyetleri söz konusudur. Savaş mağduru engelliler, çeşitli zamanlarda çıkan yönetmeliklerle bazı kamusal hizmetlerden yararlanmaktadır. Ancak Türkiye’deki göç mevzuatının Suriyelileri mülteci yerine sığınmacı olarak kabul etmesi nedeniyle bu insanlar birçok hizmetten yararlanamamaktadır. Örneğin evde bakım hizmeti ve aylık bağlanması gibi en temel hizmetlerle ilgili halen tatmin edici bir yasal düzenleme mümkün olamamıştır. Bu da engellilerin kamusal hayata katılmasına belirli ölçüde engel teşkil etmektedir.”²⁰

2. Eğitim ve Ulaşım Sorunları

Suriye’deki savaş ortamından ötürü ülkede eğitimin ciddi anlamda durma noktasına gelmesi, eğitim merkezlerinin bombalanıp yıkılması, öğrencilerin ve öğretmenlerin öldürülmesi, hasılı ciddi güvenlik sorunlarının yaşanması gibi faktörler, engelli Suriyeli çocukların eğitim hayatını da ciddi manada sekteye uğratmaktadır. Bununla beraber Türkiye’ye göç eden ve engelli çocuğu olan aileler, hem yeterli bilince sahip olmamaları hem de eğitim imkânlarının kısıtlı oluşu nedeniyle çocuklarına gerekli eğitimi aldıraramamıştır. Böylece okuma yazma dahi öğrenememiş ya da çoğunluğu ilkokul mezunu olan engelli bir nesil yetişmiştir.

Özellikle okula ilk başlama çağındaki engelli çocukların eğitim imkânından geri kalmamaları için yaygınlaşan özel eğitim kurumları bu hususta ciddi rol oynamaktadır. Fakat savaş öncesinde dahi sayıları çok fazla olmayan bu kurumların savaş ortamında zarar görmesi ve kullanılamaz hale gelmesi, Suriye’de engelli eğitim ve gelişimini etkileyen olumsuz faktörlerdendir. Türkiye’ye göç eden engelli çocukların ise hayati ihtiyaçlarını dahi zor karşıladıkları kamp ortamlarında bu tür merkezleri bulmaları neredeyse imkânsızdır. O sebeple bu tür kurumların sayısının artırılması, fiziki şartlarının dizayn edilmesi, yeterli materyal sağlanması ve özel eğitim veren öğretmenlerin kaliteli eğitimler alıp buralarda yahut kamp dışı mekânlarda hizmet vermesi de yine çözüm yollarından bazılarıdır.

Kamp ortamında özel eğitim merkezleri veya engellilere eğitim veren okulları bulmak zor olsa da Türkiye’nin sınır hattındaki bazı illerde bu tür kurumlar mevcuttur fakat buralara engelleri

yüzünden ulaşamayan çocuk sayısı azımsanmayacak seviyededir. Bu sorunu çözmek için taşınmalı eğitim projesi oluşturulup engelli çocukların okullara ulaştırılması, bu çocukların eğitimlerine devam edebilmelerine imkân sağlayacaktır.

3. Psikolojik Sorunlar

Geçici koruma altındaki Suriyeli bireylerin ülkemizde buldukları sürenin uzaması ile birlikte çeşitli alanlarda akademik çalışmalar hız kazanmıştır. Özellikle psikoloji alanında birçok araştırma ve inceleme yapılmış ve yayımlar neşredilmiştir. Bunların hemen hemen hepsinde görülen ortak kanı, Suriyeli bireylerin psikolojilerinin savaş, terör, şiddet olayları, göç ve adaptasyon sorunu gibi meselelerden ötürü olumsuz yönde etkilendiğidir. Özellikle yaygın bir şekilde görülen depresyon, kaygı bozuklukları, tükenmişlik sendromu, uyku ve yeme içme bozuklukları, psikosomatik rahatsızlıklar ve travma sonrası stres bozukluğu rahatsızlığı bu durumun en büyük kanıtıdır.

Savaş ve göç koşullarına ilaveten tüm bu süreci bir de engelli veya engelli yakını olarak yönetmek zorunda kalmak oldukça stres verici ve zor bir durumdur. Engelli bireyin engelinden ötürü kendini çaresiz, yalnız ve başarısız olarak değerlendirmesi, bakım vereninin ise yorgun, tükenmiş ve gergin hissetmesi oldukça normal psikolojik belirtilerdir. Üstesinden gelmekte zorlandıkları problemler karşısında profesyonel destek almadıklarında -ki belirtildiği üzere savaş şartlarında bu türden kuruluşların sayısı oldukça azdır- kişiler daha ileri seviyede psikolojik rahatsızlıklar geliştirmekte ve hayati fonksiyonları ciddi manada olumsuz etkilenmektedir.

Bu nedenle psikososyal destek merkezlerinin sayılarının arttırılması, bu bireylerin alanında uzman ve Arapça bilen ya da engelli Suriyeli psikologlar eşliğinde terapi sürecine başlaması ve psikolojilerinin düzeltilmesi için yardım almaları gerekmektedir. Savaşın yıkıcı etkileri ve engelliliğin getirdiği kısıtlamaların yol açtığı travmalarla travma alanında uzman bir profesyonelin ilgilenmesi, yaşanan psikolojik sorunların çözümü için büyük önem arz etmektedir. Ayrıca gerektiğinde psikiyatristler eşliğinde ilaç tedavisi ve sosyal destek grupları da bu bireylere fayda sağlayacaktır.

Toplumumuzda sürekli artan Suriyeli sayısı aynı zamanda bazı sosyolojik sorunlara da neden olmaktadır. Kontrolsüz bir biçimde yerleşme ve Türk toplumuna adapte olmada güçlük yaşamaları, bu bireyleri yalnızlaştırmış ve toplumsal bazı krizler baş göstermiştir. Bu gerilimin giderilmesi adına Türk-Suriyeli kaynaştırmasını hedefleyen bazı projelerin geliştirilmesi ve yaşanan kültürel sorunların çözümlenmesi çalışmaları engelli Suriyelilerin de yararına olacak türden yaklaşımlardır.

Bu tür psikolojik ve sosyolojik problemlerin çözümünde en önemli unsurlardan biri, toplumsal duyarlılık ve sosyal farkındalığın arttırılmasıdır. Toplum, engelli Suriyeli bireylerle ne kadar kaynaşır ve yaşamlarına, zorluklarına ne kadar yakından şahit olursa bilinç düzeyi o kadar artar ve olumsuz davranışların görülme sıklığı o ölçüde azalır.

Devlet tarafından düzenlenen konferanslar, eğitim programları, yayınlar ve konulan kanunlarla engelli hakları her ne kadar koruma altına alınmış olsa da bu çalışmaların toplum tarafından da desteklenmesi gerekmektedir.

4. İşsizlik ve Ekonomik Sorunlar

Engelleri nedeniyle çalışmakta ve bağımsız yaşamakta güçlük çeken Suriyeli bireyler, dışarıdaki hayata göre daha sınırlı olan kamp koşullarında yardımsız yaşayamaz hale gelmiştir. Bu insanlar çalışma ve iş bulmada güçlük çekmeleri nedeniyle kişisel ihtiyaçlarını, tedavi masraflarını, günlük geçimleri için gerekli olan maddi imkânları karşılamada da zorlanmaktadır.

Öte yandan kamp dışında yaşayanlar için durum daha da zordur. Suriyeli engelliler evlerinin kirasını, faturalarını ve ihtiyaçlarını gidermede de ciddi zorluklar yaşamaktadır. Ayrıca çok kötü şartlardaki dairelerin bile çok yüksek fiyatlara kiralanması bu alandaki en büyük sorunlardan biridir. Bu nedenle Suriyeli göçmenlerin büyük bir kısmı devlet, sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kimselerin yardım ve destekleri ile geçinmektedir. Gelir düzeylerinin düşüklüğü engellilikle birleşince geçinmekte ciddi manada zorluk çeken engelliler ve aileleri, yardımlara bağımlı bir hayat yaşamaktadır. Hem ekonomik kısıtlılık ve yoksulluk hem de bu durumun getirdiği psikolojik problemler, savaş mağduru engellilerin önünde ciddi bir zorluk oluşturmaktadır.²¹

Daha önceden meslek sahibi olan fakat bugün engelleri nedeniyle çalışamayan yahut çalışabilse bile istihdamdaki sorunlar sebebiyle iş bulmada güçlük çeken engelli sayısı da oldukça fazladır. Engelli olmayan Suriyelilerin dahi çok ağır işlerde çok düşük ücretlere çalıştırıldığı düşünüldüğünde engellilerin böylesi bir ortamda iş bulamamaları son derece doğaldır.

Engelli Suriyeli bireylerin yaşadığı ekonomik sorunları çözebilmek adına, ağır ve tehlikeli ol-

mayacak bir işe yerleştirilmeleri için destek olma, çalışma ortamının fiziksel uygunluğunu sağlama, bir işte uzmanlığı olan engelli Suriyeli bireylerin istihdamına imkân tanıma, kendi işlerini kurmalarına destek olma vb. girişimler, devlet tarafından atılması gereken adımlardır.

5. Sosyal Sorunlar

Engelli Suriyeli bireyler diğer pek çok alanda olduğu gibi sosyal alanlarda da bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Sosyalleşebilmelerini sağlayacak birçok ortama, fiziki engellerinden ötürü ve toplumsal ön yargılar sebebiyle dâhil olamayan engelli Suriyeliler, sosyal açıdan çeşitli zorluk yaşamakta ve psikolojik olarak çökkünlük belirtileri göstermektedirler.

Özetle engelli Suriyeli bireylere ve ailelerine yönelik sosyal ve kültürel faaliyetler hem oldukça azdır hem de mevcutlara ulaşım imkânları da bir hayli kısıtlıdır. Oysaki bu tür hizmetler, engelli bireylerin topluma adapte olabilmeleri, daha aktif olabilmeleri ve psikolojik açıdan daha güçlü ve sağlıklı olabilmeleri adına büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple engellilere ve ailelerine yönelik sosyal-kültürel organizasyonların sayısının arttırılması, engelli ailelerine özel paylaşım gruplarının oluşturulması, kültürel gezi ve sosyal aktiviteler düzenlenerek bunlara erişimin sağlanması olası çözüm önerilerinden bazılarıdır.

Günün hemen hemen tamamını evde veya kampta geçiren engelli Suriyelilerin sosyalleşmelerine katkı sağlamak adına televizyondaki programlarda çeviri hizmeti verilmesi ve bu sayede gündemi takip edebilmelerinin sağlanması da önemli bir adım olacaktır.

Ayrıca dil problemlerinden ötürü sosyal hayata fazla katılamayıp çevre edinemeyen, komşuluk ilişkilerinde zorluk çeken Suriyeli engelliler ve aileleri ile iletişim kurmak, dostluk bağları oluşturmak ve bu sayede Suriyeli bireylere karşı bazı kesimlerde var olan ön yargıların ve nefret söylemlerinin önüne geçebilmek, toplumun tüm fertlerine düşen önemli bir sorumluluktur.

Engelli Suriyeli bireylerin sağlık sorunları yanı sıra eğitimsizlikten kaynaklı mesleki yetersizlikleri sebebiyle bir iş sahibi olamamaları da evlenip yuva kurmalarını oldukça zorlaştırmaktadır. Maalesef toplumda var olan engellilerin evlenemeyeceğine dair yanlış ve ön yargılı düşünceler bu durumu iyice zora sokmaktadır. Ayrıca, savaş sürecinde gerçekleşen engellilik, çiftler arasında boşanmalara da sebep olmaktadır. Tüm bunlar engelli Suriyeli bireyleri fazlasıyla üzmemekte ve kendilerini oldukça çaresiz hissettirmektedir. Fakat unutulmamalıdır ki, her insan gibi engelli bireylerin de evlenmeye ve aidiyet duygusu gereği yuva kurmaya hakkı vardır. Bu alanda mevcut engellerine bir engel de toplum tarafından eklenmeyip onlara sağlıklı ve mutlu bir yuva kurmaları için destek olunması büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada engelli bireylerin yaşadıkları problemler ve bunları en aza indirmek için yapılabileceklerden bahsedilmiştir. Tam manasıyla yeterli olmasa da bu alanda birçok hizmet devlet kurumları, belediyeler, özel hastaneler ya da bakım merkezleri, gönüllü kişiler ve İHH (İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı) gibi STK'lar aracılığıyla engelli bireylere ulaştırılmaktadır. Bu kurum ve kuruluşlar sayesinde engellilerin sorunları görünür hale gelmekte ve toplum, sosyal medya ve devlet olarak herkes üzerine düşen vazifeleri daha kolay yerine getirebilmektedir.

Vaka İncelemeleri

Çalışmanın son kısmında Hatay'ın Reyhanlı ilçesindeki ve Suriye içinde İHH tarafından kurulmuş olan Rahmet köyündeki Suriyeli engellilerle gerçekleştirilen vaka incelemeleri yer alacaktır. Ülkelerindeki savaş nedeniyle Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmış üç Suriyeli engelli ile Reyhanlı'da ve hâlihazırda Rahmet köyünde ikamet eden dört Suriyeli engelli ile Suriye'de yapılan birebir görüşmeler aktarılacaktır. Görüşmelerde engellilerin hayat hikâyeleri, yaşadıkları zorluklar ve genel olarak Suriyeli engellilerin engellilik sebepleri ile temel ihtiyaçları konularına değinilmiştir.

Reyhanlı'daki Vakalar

Sınır ilçe olan Reyhanlı'da halen yüzlerce engelli Suriyeli ve aileleri yaşamaktadır. Bu insanların çoğu geçimlerini yardımlarla sürdürmektedir.

Vaka 1

Hemşirelik alanında uzman olan Faiz M., bombardımanda yaralandığında 42 yaşındaymış. 2013 yılında tedavi için Humus'tan Türkiye'ye getirilmiş ve dört sene boyunca çeşitli ameliyatlar geçirmiş. Şu an ayağına takılan protez sayesinde zor da olsa yürüyebiliyor.

Savaştan ötürü engelli olan Faiz M., 2013 yılından bu yana hem tedavi oluyor hem de kendisi gibi engelliler için İHH'nın da desteği ile kurulan *Medical Education Council* adlı fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezinde hizmet veriyor. Merkezde engelli Suriyelilere tedavi imkânı sağlayan Faiz M. aynı zamanda engellilerin meslek edinmesi ve eğitimlerinin kesintiye

uğramaması için de üstün gayret gösteriyor; engelsiz hayatın tesisi için bütün imkânları değerlendiriyor.

Faiz M., Hatay'ın Reyhanlı ilçesindeki bu merkezde Suriyeli gençleri hemşirelik, ebelik, fizyoterapistlik, anestezi uzmanlığı ve acil tıp teknisyenliği alanlarında yetiştiriyor ve eğitim sürecini tamamlayanlara iş bulma hususunda yardımcı oluyor. Eğitimini tamamlayan öğrencilerin birçoğu kendileri gibi engelli olan ya da savaşta yaralanan Suriyelileri tedavi etmek için Türkiye'de ve Suriye'de çalışıyor.

Eğitim çalışmalarının yanı sıra kadınlara, erkeklere ve çocuklara özel tasarlanmış bu merkezde fizik tedavi ve rehabilite edici çalışmalar yürütülüyor. Bombardımanda ağır yaralanan ve engelli olan birçok Suriyeli burada uzmanlar tarafından tedavi ediliyor ve yürüyemez halde girdikleri bu merkezden uzun süren tedavi süreci sonunda öz bakımlarını kendileri yapabilecek ve yavaş da olsa yürüyebilecek şekilde çıkıyorlar.

Tedavi süreci sonunda Suriyeli engellilerin hayata katılımlarını sağlamak amaçlı meslek edindirme kursları da düzenleyen Faiz M., birçok engellinin kendi ayakları üzerinde durmasına ve ailelerini geçindirmesine imkân sağlamış. Özellikle terzilik, bez bebek dikimi, bilgisayar ve telefon tamiri, teleskop ve mikroskop tamiri gibi alanlarda kursların düzenlendiği merkezde eğitim süreçlerini başarıyla tamamlayan kursiyerler, maddi açıdan kendilerine güven duymaya başlıyor.

Hasta psikolojisinin de düşünüldüğü merkezde, engellilere yönelik eğitici dersler, yabancı dil

kursları, okuma yazma dersleri, bilgisayar kullanma dersleri yanı sıra belli periyotlarda kurum dışı geziler ve paylaşım gruplarını içeren sosyal-kültürel aktiviteler de yapılıyor.

Vaka 2

Henüz 12 yaşında olan Betül, üç sene önce Hama'da bir hava saldırısı sırasında şarapnel parçalarının sırtına isabet etmesiyle omuriliğinin zarar görmesi sonucu engelli kalmış. Tedavisi için ailesi tarafından önce Antakya'ya, ardından da Reyhanlı'daki Faiz M.'nin merkezine getirilen Betül, beş ay boyunca burada tedavi görmüş fakat tedavisinden olumlu sonuç alınamamış. Şu an öz bakımını dahi gerçekleştiremeyen Betül, kaslarının daha da zayıflaması için merkeze gelmeye ve rehabilite edici çalışmalara katılmaya devam ediyor. Betül'ün her türlü bakımı ile annesi ilgileniyor. Okumayı çok sevdiğini söyleyen ve üç yıldır özel eğitim alan Betül, engeli nedeniyle normal okullara gidemiyor, eğitim hizmetlerinden faydalanamıyor. Tüm gününü evde geçirmek zorunda kalan Betül, arkadaşları gibi sokakta oyun oynamak istediğini, rüyalarında yürüdüğünü gördüğünü anlatıyor.

Engeli sebebiyle psikolojisi bozulan ve içine kapanan Betül, ev içinde ailesiyle dahi fazla iletişim kurmuyor. Yürüyemediği ve tekerlekli sandalye kullandığı için arkadaşlarının kendisiyle alay ettiğini söyleyen Betül'ün maruz kaldığı psikolojik şiddet, onun çocuk ruhunda derin yaralar açıyor.

Vaka 3

2017 senesinde, evlendikten bir ay sonra, bir hava saldırısı sonucu engelli kalan Şeyma, Hama'dan gelmiş. Bombardıman esnasında yüzüne denk

gelen şarapnel parçaları sebebiyle sol gözündeki optik sinirleri kesilmiş ve sağ gözü yerinden çıkmış. Şu an iki gözü de görmüyor. Yüzü dışında ellerine, ayaklarına ve ses tellerine de isabet eden şarapnel parçaları sebebiyle Şeyma yürümekte, ellerini kullanmakta ve konuşmakta da zorlanıyor. Yaralanmasından sonra Türkiye'ye, Faiz M.'nin açmış olduğu merkeze gelen Şeyma, burada tedavi görmeye başlamış ve önceleri hiç yürüyemezken şimdi yavaş da olsa yürümeye başlamış. Elleri için de tedavi uygulanan Şeyma, tüm tedavilere rağmen sol elini kullanamıyor. Ses telleri de zarar gören Şeyma, şu an çok kısık sesle ve yavaş da olsa biraz konuşabiliyor.

Reyhanlı'da çok zor şartlar altında eşiyile birlikte bir odada yaşayan Şeyma, daha önce yalnız kaldığında ev kazalarına neden olduğu için eşi onu bırakıp çalışmıyor, bu sebeple de geçimlerini yardımlarla sağlıyorlar.

Suriye'deki Vakalar

Suriye'nin İdlib bölgesinde İHH-Katar RAF iş birliğiyle yapımı tamamlanan Rahmet köyünde birçok engelli, yetim ve aileleri ikamet ediyor. Bu köyde hayatlarını sürdürmeye çalışan dört aile ile yapılan görüşmeler, savaş ortamında ve savaş şartlarında engelliliğin ne kadar zor bir durum olduğunu gözler önüne seriyor.

Vaka 4

30 yaşında olan Nur, doğuştan engelli olup savaş öncesinde Humus'ta yaşıyormuş. Kendi başına yemek yiyemeyen, tuvalet ihtiyacını gideremeyen ve yürüyemeyen Nur'un tüm bakımını babası savaşta vefat ettiği için annesi yapıyor. Elleri ve ayakları doğuştan felçli olduğu için hareket ede-

meyen Nur'u ailesi tedavi için Lübnan, Şam ve Humus'a götürmüş fakat maddi imkânsızlıklardan dolayı, olması gereken ameliyatı olamayan Nur, engelli bir yaşam sürdürmeye mahkûm kalmış. Şu an hem konuşamayan hem de konuşulanları anlayamayan Nur'un ailesinde anne ve küçük kız kardeşinden başka kimsesi kalmamış. Rahmet köyünde yardımlarla geçinmeye çalışan aileye gerekli destek hayır kuruluşları tarafından sağlanıyor.

Vaka 5

Han Şeyhun'dan gelen altı kişilik bir aile, engelli fertlerinin fazlalığı ve engellerin çeşitliliği bakımından dikkat çekiyor. Baba tarafından terk edilen aile, savaşın şiddetlenmesi üzerine Rahmet köyüne gelmiş. Ailede tüm çocuklar çeşitli engellere sahip ve birbirleriyle sadece işaret diliyle anlaşabiliyorlar.

Kardeşlerin en büyüğü olan Recep 23 yaşında ve doğuştan konuşma ve işitme engelli. Doğduğunda yürümesi ile ilgili herhangi bir sorunu yokken dokuz yaşından sonra yürümesinde de bozukluklar meydana gelen Recep, zamanla tamamen yürüyemez olmuş. Daha sonra diğer kardeşlerin de benzer sorunlar yaşadığı görülünce yapılan araştırmalar ve tetkikler ailede kalıtsal bir rahatsızlık olduğunu ortaya koymuş. Recep'in kardeşlerinden bazıları da yürüme yetilerini kaybetmiş durumda.

Kardeşlerden Bessam 21 yaşında; duyup konuşabiliyor, fakat dokuz yaşından beri yürüyemiyor. Sadece üç sene okula gidebilmiş olan Bessam, sonrasında hastalığı baş gösterince tekerlekli sandalyede yaşamaya mecbur kalmış.

Mehmet 16 yaşında; doğuştan duyma ve konuşma engelli olan Mehmet yürüyebiliyor ve diğer kardeşlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasında annesine yardım ediyor.

Hadi 14 yaşında; Mehmet gibi konuşma ve işitme engelli, o da yürüyemiyor.

En küçük kız kardeş olan Emira ise 9 yaşında. O da diğer kardeşleri gibi doğuştan konuşma ve işitme engelli. Sahip oldukları genetik hastalıkta sınır olan dokuz yaşına geldiği için son dönemde onun da yürümesinde problemler, denge kaybı gibi şikâyetler başlamış. Gerekli tıbbi müdahale yapılmadığı takdirde diğer kardeşleri gibi o da yürüme yetisini kaybedecek ve kendi başına ihtiyaçlarını karşılayamaz olacak.

Vaka 6

15 yaşındaki Tarık ve 14 yaşındaki Musab kardeşlerin engellilik sebebi akraba evliliği. Doğumdan sonra iki ay sürekli ağlama şikâyetiyle hastaneye götürülen fakat herhangi bir sorun bulunmadığı için geri gönderilen Tarık, üçüncü ayın sonunda beyin hasarı nedeniyle ortopedik engelli hale gelmiş. Kardeşi Musab da benzer bir süreç geçirmiş. O da ortopedik engelli ve sürekli yatmak zorunda. Çok az da olsa sağdan sola hareket edebilen Musab, aynı zamanda konuşma yetisini de kaybetmiş durumda. Algılamaları da kısıtlı olan kardeşler, doktorların ifadesine göre sinir sistemi bozukluğu nedeniyle bu haldeler ve tüm yaşamlarını bu şekilde geçirmek zorundalar. Bütün bakımlarını anne ve babalarının gerçekleştirdiği Tarık ve Musab kardeşler çiğnerken de sorun yaşadıkları için sadece sıvı gıda tüketebiliyorlar. Savaş şartlarında özel gıdaların temini zor olduğu için çocukların besin ihtiyacı daha

çok ayran, içme suyu ve sıvılaştırılmış yoğurt verilerek giderilmeye çalışılıyor.

Vaka 7

Görüşülen son vaka 19 yaşındaki Humuslu Macid Ş. Doğuştan sol tarafı felçli olan Macid, savaştan önce fizik tedavi görüyormuş fakat savaş başlayıp yaşadığı yer muhasara altına alınınca tedavisine devam edememiş ve sağ tarafında da hareket gücünü meydana gelmiş. Derslerinde çok başarılı olan Macid, eğitimine devam edebilmesi ve kaldığı yerden tedavisini sürdürebilmesi için Türkiye tarafına geçirilecek.

İki kız ve iki erkek kardeşi daha olan Macid'in Yahya adında dokuz yaşındaki kardeşine bir yaşında iken kanser teşhisi konmuş. Üç yaşına kadar hastanede kemoterapi gören Yahya, savaş başlayıp yaşadıkları yer muhasara altına alınca hastaneye gitmekte güçlük yaşamış. Senede bir kere hastane bölgesine geçmelerine izin verildiği için tedavisi tam manasıyla yapılamayan Yahya, hastalığı sebebiyle görme yetisini kaybetmiş. Ameliyat olmasına rağmen görme engeli devam eden Yahya, bu süreçte kullandığı ilaçların fazlalığı ve içerik olarak ağır olmaları nedeniyle böbreklerinden de rahatsızlanmış ve bir böbreğini kaybetmiş. Zor şartlarda ve imkânsızlıklarla dolu savaş ortamında belli aralıklarla diyalize götürülmeye çalışılan Yahya, buldukları köydeki imkânlar dairesinde yaşamını sürdürmek için mücadele ediyor.

Sonuç

Görüldüğü üzere savaştan önce de engellilere yönelik bilincin ve tedavi imkânlarının çok düşük seviyede olduğu Suriye'de savaşla birlikte bu imkânlar iyice kısıtlanmış ve neredeyse tamamen

yok olmuştur. Maddî imkânsızlıklar ve fiziksel şartların el vermemesinden ötürü birçok engelli ve hasta Suriyeli, şu an gerekli tedavilere ulaşamamakta ve bu nedenle yaşamlarının geri kalanını engelli ya da hasta olarak geçirmek zorunda kalmaktadır.

Bu durumu düzeltmek ve onlara faydalı olmak adına yukarıda; fiziksel engellerin giderilmesi ve çevre düzenlemesi yapılması, özel eğitimin desteklenmesi, sağlık politikalarının geliştirilmesi ve özellikle fizyoterapi-rehabilitasyon merkezlerinin sayılarının arttırılması, tıbbi malzeme tedarikinde kolaylık sağlanması, psikososyal destek çalışmalarının yürütülmesi ve paylaşım grupları oluşturulması, toplumsal olarak engellilerin yaşadıkları güçlükleri daha iyi anlamak adına bilinçlendirici çalışmalar gerçekleştirilmesi, ekonomik olarak engellilerin desteklenmesi ve

meslek edinmeleri hususunda yardımcı olunması gibi çözüm önerileri sunulmuş olup dünyanın her yerindeki engellilerin ve bu çalışma özelinde engelli Suriyelilerin hayatlarını daha engelsiz hale getirip kolaylaştırabilmek için yapılabilecekler yer verilmiştir.

Engelli bireyler için oldukça zor geçen bu sürecin devlet eliyle ve resmî kurumlar tarafından sağlıklı, bilinçli ve toplumu da içine alacak bir şekilde yönetilmesi büyük önem arz etmektedir. Artık bir kriz olmaktan çıkıp süreç haline gelen Suriye savaşı neticesinde ülkemize gelen binlerce engelli Suriyelinin yaşadığı sosyal, ekonomik, psikolojik, sağlık ve eğitim alanındaki sorunların çözümüne duyulan ihtiyaç giderek daha büyük bir aciliyet arz etmekte ve zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonnotlar

- ¹ “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>
- ² “Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol”, United Nation, <http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>
- ³ “Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu”, Dünya Engelliler Vakfı, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/9259/mod_resource/content/0/engelsiz%C5%9Fehirplanlama%20raporu.pdf
- ⁴ “Zihinsel Engelliliğin Tanımı”, Zihinsel Engelliler Vakfı, <http://www.zihinselengellilervakfi.org/zengeltanimi.html>
- ⁵ “Görme Yetersizliğinin Tanımı ve Görme Yetersizliğinin Gelişim Üzerinde Etkisi”, Körleri Eğitim ve Kalkındırma Derneği, <http://www.korleriegitimvekindirma.org/?-news=gorme-yetersizliginin-tanimi-ve-gorme-yetersizliginin-gelisim-uzerinde-etkisi>
- ⁶ Mustafa Öztürk, “Türkiye’de Engelli Gerçeği”, MÜSİAD, <http://www.musiad.org.tr/download/Yayinlar/Cep%20Kitaplar%C4%B1/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20Engelli%20Ger%C3%A7e%C4%9Fi/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20Engelli%20Ger%C3%A7e%C4%9Fi.pdf>
- ⁷ Öztürk, “Türkiye’de Engelli Gerçeği”.
- ⁸ “Summary Report Violence against Disabled Children UN Secretary Generals Report on Violence against Children Thematic Group on Violence against Disabled Children Findings and Recommendations”, UNICEF, 28.07.2005, https://www.unicef.org/videoaudio/PDFs/UNICEF_Violence_Against_Disabled_Children_Report_Distributed_Version.pdf
- ⁹ “World Report On Disability”, WHO, http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf
- ¹⁰ “İş Kanunu”, TBMM, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf>
- ¹¹ “Hizmetlerimiz”, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, <http://www.ibb.gov.tr/SITES/SAGLIKVESOSYALHIZMETLER/EVDESAGLIK/Pages/H%C4%B0ZMETLER%C4%B0M%C4%B0Z.aspx>
- ¹² Yusuf Genç, “Engellilerin Sosyal Sorunları ve Beklentileri”, file:///C:/Users/user3/Desktop/engelli%20sorunlar%C4%B1.pdf
- ¹³ “Zorla yerinden edilen insan sayısı 2017’de 68 milyonu aştı, mülteciler için küresel bir anlaşmanın sağlanması kritik önemde”, UNHCR, <http://www.un.org.tr/zorla-yerinden-edilen-insan-sayisi-2017de-68-milyonu-asti-multeciler-icinkuresel-bir-anlasmanin-saglanmasi-kritik-onemde/>
- ¹⁴ “Grafiklerle: Suriye’de 8. yılına giren savaş”, *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>
- ¹⁵ “Over 640,200 Syrians live under ‘slow death’ sieges”, Report, Syrian American Medical Society, <http://www.middleeasteye.net/news/over-640200-syrians-live-under-slow-death-sieges-report-765976430>
- ¹⁶ Turgut Özcan, “Suriyeli mültecilerin sağlık sorunları ve bir çözüm modeli”, <http://www.sdplatform.com/Dergi/975/Suriyeli-multecilerin-saglik-sorunlari-ve-bir-cozum-modeli.aspx>
- ¹⁷ “Savaş, Göç ve Sağlık”, Türk Tabipler Birliği, https://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf
- ¹⁸ Özcan, “Suriyeli mültecilerin sağlık sorunları ve bir çözüm modeli”.
- ¹⁹ Ömer Yavuz, “Türkiye’deki Suriyeli Mültecilere Yapılan Sağlık Yardımlarının Yasal ve Etik Temelleri”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/183377>
- ²⁰ “Türkiye’deki Savaş Mağduru Engelli Suriyeli Mültecilerin Toplumsal Hayata Adaptasyon Süreçleri Özel ve Kamusal Alan Engelleri”, *Diyalektolog-Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, http://www.academia.edu/35529936/T%C3%9C-RK%C4%B0YE_DEK%C4%B0_SAVA%C5%9E-MA%C4%9EDURU_ENGELL%C4%B0_SUR%C4%B0YEL%C4%B0_M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N_TOPLUMSAL_HAYATA_ADAPTASYON_S%C3%9CRE%C3%87LER%C4%B0_%C3%96ZEL_VE_KAMUSAL_ALAN_ENGELLER%C4%B0_THE_PROCESS_OF_ADAPTATION_IN_SOCIAL_LIFE_BY_WAR_VICTIM_DISABLED_SYRIAN_REFUGEES_IN_TURKEY_THE_BARRIERS_IN_PRIVATE_AND_PUBLIC_SPHERES
- ²¹ “Türkiye’deki Savaş...”